

Metten van criminaliteit: een mythe? Grenzen van en mogelijkheden tot verbetering van de Belgische justitiële statistiek

Jaak van Kerckvoorde*

1. Inleiding

Onrust moge dan wel van alle tijden zijn¹: wie de persberichtgeving over de ontwikkelingen inzake criminaliteit volgt moet wel het idee krijgen dat de apocalyps voor de deur staat. De veiligheidsindustrie heeft, blijkens de resultaten van een opiniepeiling, gunstiger toekomstperspectieven. De 'Belgische burger' is immers van oordeel dat het geweld toeneemt, dat hij minder in veiligheid is dan vroeger en dat een en ander veel te maken heeft met de zachtmoedigheid van de rechters.²

Dat de burger anders gaat denken over de ontwikkelingen inzake misdadigheid is weinig waarschijnlijk. In zijn krant leest hij over de 'golven van criminaliteit', de 'golf van geweld die thans over de wereld spoelt', de 'hoge piek die de criminaliteit thans bereikt', het 'toenemende fysische geweld', de 'zeer gevoelige algemene toename van misdrijven (...) dit in een vrijwel gelijklopende vermindering van het aantal gevallen van bestraffing' en over de 'schrikwekkende cijfers omtrent de diefstallen met verzwarende omstandigheden, van 6.824 in 1969 tot 19.044 in 1978, waarmee vooral hold-ups worden bedoeld': bijna een verdrievoudiging over tien jaar. Overigens schiet 'volgens politiekringen (...) de curve nog steeds pijlsnel omhoog'.³

Is een en ander wel zo? Wordt de burger niet in de eerste – en meestal: enige – plaats het slachtoffer van journalistieke verbeelding? Neem bijvoorbeeld de vermelde cijfers. De 'insider' weet dat deze ontleend zijn aan de statistieken inzake het 'aantal diefstallen met verzwarende omstandigheid, vastgesteld door de rijks-wacht'. Het gaat bijgevolg niet zozeer om de werkelijke ontwikkelingen inzake het beschouwde misdrijf, dan wel om de evolutie van het aantal door één politionele dienst *geregistreerde* inbreuken, behorend tot één specifieke misdrijfsoort.

Op het feit dat delicten vastgelegd én geregistreerd worden zijn zoveel factoren van invloed, dat het bijzonder riskant is om te stellen dat politiestatistieken een betrouwbare aanwijzing voor de evolutie inzake de reël gepleegde delinquentie zouden vormen. Elke statistische eenheid is immers de resultante van een complex productieproces.⁴ Een verandering in het resultaat van dit proces kan verband

* Buitengewoon docent aan de afdeling strafrecht, strafvordering en criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid KU Leuven.

1. Van Weringh, J., *Onrust is van alle tijden. Opstellen over criminaliteit in Nederland*, Boom, Meppel, 1978, 138.

2. Belgisch Centrum voor Marktverkenning, *De opinie van de Belgen over het geweld*, Brussel, 1976, 3 p.

3. Camps, H., *Maniakale tendens*, Het Belang van Limburg, 4 december 1979. Van Geele, T., *Misdaad 70/80 bestrijding*, Het Laatste Nieuws, 28 december 1979.

4. Robert, Ph., *Les statistiques criminelles et la recherche. Réflexions conceptuelles*, Déviance et société, 1977, 1, 1, 3-27.

houden met ontwikkelingen inzake aard en/of aantal van de werkelijk gepleegde inbreuken. Zij kan echter evengoed teweeggebracht zijn door factoren die met zulke ontwikkelingen weinig of niets te maken hebben.

Zo kunnen politiecijfers beïnvloed zijn door een verandering inzake de gehanteerde telregels en/of door een gewijzigde appreciatie van wat als verzwarende omstandigheid dient beschouwd. Bij slachtoffers en getuigen kan de meldingsbereidheid vergroot zijn, bijvoorbeeld ten gevolge van het in toenemende mate verzekerd zijn van goederen, van een uitgebreide aangifteverplichting en/of van een verhoogde kans tot recuperatie aan de hand van identificatiekenmerken. Wellicht verschoven de meldingen van de gemeentelijke of landelijke politie naar de rijkswacht toe, omwille van de permanentiedienst van deze laatste, omwille van het gemakkelijke telefonisch oproepnummer en/of onder invloed van het door publiciteitscampagnes nagestreefd imago van de 'vriend-rijkswachter'. Voorts kan de registreerbereidheid bij de polities gewijzigd zijn, bijvoorbeeld door de hantering van meer efficiënte registratieprocedures en/of ten gevolge van wijzigingen inzake het personeelsbestand.

We noemden slechts enkele van de vele factoren die de politiecijfers kunnen beïnvloeden. Zelfs indien deze factoren onveranderd bleven, dan nog zijn de aangehaalde cijfers weinig informatief. Ze geven ons geen beeld van de ontwikkelingen inzake de waarde⁵ van de gestolen goederen, noch van de verhouding tussen de onderscheidene vormen en graden der verzwarende omstandigheden. Bovendien is een correctie voor wijzigingen inzake omvang en samenstelling der bevolking ook hier wenselijk. Om nog even op genoemde cijfers terug te komen; betreft het wel vooral hold-ups? Beslist niet: uit een zeer degelijk werk over de rijkswachtstatistieken weten we dat voor 1976 over het gehele land 187 hold-ups geregistreerd werden.⁶ Een tweede maal blijken we bijgevolg te worden geconfronteerd met een overmaat aan journalistieke verbeelding (of erger: misleiding?).

Blijft het feit dat politiecijfers als een maat voor de ontwikkelingen van de reëel gepleegde criminaliteit gehanteerd worden. Velen zijn tegenstander van een dergelijk gebruik. Immers: volgens het geldende recht is alleen de rechter bevoegd om uit te maken of er sprake is van strafbaar gedrag. Daarom, en ook omdat op politieel niveau niet alle elementen van het dossier voorhanden zijn, zouden criminaliteitscijfers beter op rechterlijke uitspraken gebaseerd worden.⁷ Volgt men deze zienswijze, dan bekomt men een geheel ander beeld inzake de geregistreerde misdadigheid. Volgens de gerechtelijke statistieken neemt over de periode 1966-1975 het aantal wegens diefstal met verzwarende omstandigheden veroordeelde personen wel toe, maar is de stijging duidelijk geringer dan in de eerder genoemde politiecijfers.⁸ Overigens bevestigen de gerechtelijke statistieken niet dat de wat

5. Vgl. Brusten, M., Crime Trends in Western Germany, Paper presented at the meeting of the Research Committee for the Sociology of Deviance and Social Control of the International Sociological Association, Den Haag, 30-31 augustus 1979, Xerox, 35 p.

Hij vermeldt dat in 1977 in de BRD 23% van alle geregistreerde gewone vermogensdelicten op een verlies van minder dan 400 F betrekking hadden, net zoals 4% van alle geregistreerde zware vermogensdelicten. De toepassing van voorstellen om vermogensdelicten voor een bedrag van hoogstens 1.500 F niet langer als een delict te beschouwen zou het totale aantal in de politiestatistiek geregistreerde misdrijven met 25% verlagen.

6. Van Dame, L., Approche de la criminalité en Belgique au travers des statistiques de la gendarmerie, Liège, Mémoire licence criminologie, 1977, 61 (39).

7. Brusten, M., zie noot 5.

8. Uit de gerechtelijke statistieken kan niet worden afgeleid hoeveel van de hier bedoelde *inbreuken* het voorwerp van een veroordeling uitmaakten.

ernstiger criminaliteit (correctionele rechtbanken) toegenomen zou zijn. Uit de gepubliceerde retrospectieve overzichten (kriminele statistiek) zou men eerder kunnen afleiden dat we van criminaliteit nog nooit zo vrij waren als thans.

En wat met de journalistieke opwerping omtrent de rechterlijke straftoemeting? Er wordt niet minder gestraft en ook nauwelijks milder. Neem voor dit laatste bijvoorbeeld de zware diefstal. Hoewel over de periode 1966-1975 de vrijheidsstraffen gaandeweg iets meer in voorwaardelijke vorm en voor een relatief kortere duur opgelegd werden daalde de proportie aan opgelegde vrijheidsberovingen geenszins.

Uit een en ander moge blijken dat de discussie over een eventuele stijging van de *geregistreeerde* misdadigheid geheel anders kan gestoffeerd worden, naargelang van de cijfers waarop men zich steunt. Zowel de politiecijfers als de gerechtelijke statistieken hebben hun voor- en tegenstanders. De keuzen die gemaakt worden berusten niet alleen op verschillen inzake geëxpliciteerde argumentatie. Zij hebben ons inziens zeer dikwijls ook met het doel dat men op andere gronden voorstaat, te maken: *die* kwantitatieve informatie wordt gebruikt die passend is voor het bereiken van *dat* doel. Zo zullen voorstanders van een grotere rust en orde en van een uitbreiding van het (para-)justitieel apparaat *die* bron aanhalen, *die* cijfers kiezen waaruit een stijging van de misdadigheid zou blijken. Ook de veiligheidsindustrie kan daarin voordeel zien. De polities kunnen, naargelang van het geval, wijzen op een toenemende misdadigheid om een uitbreiding van mankracht en middelen te bepleiten. Anderzijds kunnen zij verkiezen met dalende misdrijfscijfers en stijgende ophelderingspercentages uit te pakken om de efficiëntie van hun optreden te illustreren. Wie van oordeel is dat het met de delinquentie zo'n vaart niet loopt en angst- en onrustgevoelens wil bedaren, zal eerder de argumentatie der voorstanders van het gebruik van gerechtelijke statistieken bijtreden. Belangrijk bij dit alles is dat de echte gronden waarop men bepaalde cijfers kiest, dat de doeleinden die men voor ogen heeft, slechts zelden geëxpliciteerd worden.

Blijft de vraag of bestaande statistieken ons hoe dan ook een betrouwbaar beeld van de ontwikkelingen inzake criminaliteit kunnen geven. We willen deze vraag negatief beantwoorden. Over de relaties tussen geregistreeerde en reëel gepleegde criminaliteit weten we zéér weinig. Bovendien zijn de invloeden van de onderscheidene elementen die deze relaties beïnvloeden variabel en weinig gekend. We menen daarom dat de bestaande politiecijfers en gerechtelijke statistieken hoogstens kunnen dienen voor een beschrijving van wat onder bepaalde vormen en gedurende een bepaalde periode op de onderscheidene niveaus van justitiële interventie geregistreerd werd. Het is tegen deze achtergrond dat we hieronder een overzicht geven van wat in ons land aan gepubliceerde statistische informatie voorhanden is.

2. Statistische informatie omtrent delinquentie, delinquenten en strafrechtspleging

Welke statistische informatie is in ons land voorhanden omtrent inbreuken op de wetgeving en reglementering met strafbepalingen? Welk cijfermateriaal is er over diegenen die inbreuken pleegden? Welke kwantitatieve informatie hebben we over de maatschappelijke reactie dienaangaande?

Hieronder volgt een overzicht van een aantal bronnen.

2.1. Geregistreerde inbreuken en het optreden van overheidsdiensten

In de eerste plaats dienen de *Gerechtelijke statistieken* te worden vermeld.⁹ Deze worden jaarlijks in vier delen door het Nationaal Instituut voor de Statistiek (N.I.S.) uitgebracht. Ze geven basisinformatie over de gevonnen misdrijven en veroordeelde wetsovertreders, beschrijven aspecten van de activiteit van hoven en rechtbanken, en bevatten cijfers over de jeugdbescherming, de landloperij, de toepassing van de wet op het maatschappelijk verkeer, de gratieverleningen, voorwaardelijke invrijheidsstellingen en de vervallenverklaringen van het recht tot sturen. Deze statistieken, die helaas pas vijf jaar na het jaar waarop ze betrekking hebben verschijnen, vormden het basismateriaal voor de analyses van onderscheidenlijk *Bekaert en Lempereur-Guilmot*¹⁰ en *Van Houtte en Langerwerf*.¹¹

Tevens vormen de gerechtelijke statistieken, samen met de door de met jeugdbeschermingszaken belaste magistraten opgestelde jaarverslagen, de grondslag van de door het Studiecentrum voor Jeugdmisdadigheid (S.C.J.M.) uitgegeven *monografieën over de jeugdmisdadigheid in België*.¹² Over de toepassing van de wet op de jeugdbescherming zijn er tevens de door de *Dienst voor Jeugdbescherming*¹³ gepubliceerde cijfers.

Omtrent de strafuitvoering vindt men ook in het *Bulletin van het Bestuur der Strafinrichtingen*¹⁴ geregeld statistische informatie. Voor wat ons bezig houdt zijn vooral de vijfjaarlijkse bijzondere uitgaven van het Bulletin interessant. Gedeelten van de beschikbare penitentiaire statistieken vindt men ook in de toelichting bij de justatiebegroting 1980 en in een nota voor de Hoge Raad voor Penitentiair Beleid.

Opvallend is dat in de hoger genoemde statistieken het optreden van twee belangrijke justitiële instanties, te weten: de *politie en het Openbaar Ministerie* niet of *slechts zeer summier* behandeld wordt.¹⁵ In het algemeen blijken omvang en kwaliteit van de beschikbare statistische informatie in een omgekeerde relatie tot het kwantitatieve belang van de betrokken justitiële instanties te staan. Dit is een situatie die niet strookt met de visie van Robert als zouden de statistieken naar omvang en precisie variëren naargelang van de rol die de desbetreffende justitiële instantie in de strafrechtspleging speelt.¹⁶ In de opvatting van Robert immers zou de centrale plaats die het O.M. in de strafrechtspleging heeft ook in de statistieken

9. Gerechtelijke statistieken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Brussel, jaarlijks in vier delen. Een historisch overzicht van de Belgische gerechtelijke statistiek vindt men in Mahaux, A., *L'évolution des statistiques criminelles belges*, Liège, Mémoire licence criminologie, 1979, 73 + bijl. Daarin worden ook een aantal na-oorlogse bijdragen over de gerechtelijke statistiek vermeld. Een degelijke achtergrond voor een juiste interpretatie van de gepubliceerde cijfers geeft Georges, G., *La validité des statistiques criminelles descriptives*, UCL, Mémoire licence criminologie, 1978, 70.

10. Bekaert, H., Lempereur-Guilmot, N., *Les fluctuations de la criminalité en Belgique*. Tome Ier: 1964 à 1966, Centre National de Criminologie (Publ. 5), Brussel, 1974, 362.

11. Van Houtte, J., Langerwerf, E., *Sociografische gegevens voor een studie van het gerechtelijk systeem*, Kluwer, Antwerpen, 1977, 96.

12. Ondermeer: Dechesne, M.-A., *De jeugdmisdadigheid in België van 1971 tot 1975*, Studiecentrum voor jeugdmisdadigheid (Publ. 45), Brussel, 1978, 150.

13. Nota betreffende de jeugdbescherming, Dienst voor jeugdbescherming Ministerie van Justitie, Brussel, z.d., 102.

14. Bulletin van het Bestuur der Strafinrichtingen, Ministerie van Justitie, tweemaandelijks.

15. Over het OM-optreden vindt men wel enige informatie in de reeds vermelde statistieken omtrent de jeugdbescherming.

16. Robert, Ph., zie noot 4.

haar uitdrukking moeten vinden. Méér alleszins dan de beslissingen van de marginale figuur die de strafrechter binnen het strafproces is.

Zo contrasteert ook de afwezigheid van publiek gemaakte *politiecijfers* niet alleen met de toenemende aandacht die deze statistiek in het buitenland kreeg, ze is bovendien in tegenspraak met Sellin's axioma, stellend dat:

1. de officiële statistiek in een zekere mate de uitdrukking van de stand van de criminaliteit vormt, op voorwaarde dat het maximaal aan reëel gepleegde feiten geregistreerd wordt, en

2. dat men – daarom en daartoe – die bron moet nemen welke het dichtst bij het waar te nemen verschijnsel staat.¹⁷

Zijn er buiten de eerder genoemde bronnen geen cijfers over de activiteiten van de parketten voorhanden? Ten dele wél: zo publiceert het parket bij de rechtbank van eerste aanleg te *Brussel* geregeld een tamelijk gedetailleerd statistisch verslag over zijn activiteiten. Ook vindt men wat cijfermateriaal in de '*verslagen over de rechtsbedeling*'.¹⁸

Tenslotte zijn er enkele licentiaatsverhandelingen en een doctoraatsproefschrift met kwantitatieve informatie over het functioneren van het O.M.¹⁹

Wat met de politiecijfers? Voorzover deze bestaan en in de openbaarheid komen betreft het hoofdzakelijk (sommige stedelijke polities hebben wel hun jaarverslagen) materiaal uit de '*Algemene overzichten der activiteit van de rijkswacht*'. We schrijven 'voorzover', omdat de verspreiding van zulke overzichten weinig gestimuleerd wordt. Soms verwijst men in politionele middens naar deze cijfers om te illustreren dat de misdadigheid – of bepaalde soorten misdrijven – zouden toegenomen zijn.²⁰ We schreven hoger al dat die cijfers daarvoor eigenlijk niet geschikt zijn. Wel kunnen ze als een partieel activiteitenverslag dienen. Een verslag dat evenwel te beknopt en oppervlakkig blijft.

Volledigheidshalve vermelden we dat ook inspectiediensten waaronder *ambtenaren met politionele bevoegdheid* ressorteren, cijfers over vastgestelde inbreuken publiceren.²¹ Deze cijfers kennen evenmin een brede verspreiding, waardoor aard en omvang van de inbreuken op de bijzondere wetten gemakkelijk buiten het beeld dat men zich van criminaliteit vormt, blijven.

17. Sellin, T., The Basis of a Crime Index, Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology, 1931, 22, 335-356. Deze stelling van Sellin ligt aan de basis van het pleidooi voor landelijke politiestatistieken door Goossens, L.: Politiestatistieken: vergelijkende studie en voorstel voor België, Licentiaatsproefschrift criminologie, Leuven (KU Leuven), 1977, 124.

18. Zie bijvoorbeeld Verhegge, G., Over de rechtsbedeling in het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Gent, Rechtskundig Weekblad, 1979, 43, 11, 685-692 en 1980, 43, 30, 1981-1984 en Verheyden, R., Vijf jaar Hof van Beroep Antwerpen, Rechtskundig Weekblad, 1979, 43, 9, 545-568.

19. Waaronder Hottiaux, A.-M., Le classement sans suite. Étude sociologique et de statistique descriptive. Mémoire criminologie, Leuven (UCL), 1975, 140 en Van Kerckvoorde, J., Afschaffing van strafzaken door het Openbaar Ministerie, Doctoraatsverhandeling, Leuven (KU Leuven), 1978, 402.

20. Zie Van Hecke, H., Justitiële gegevensverwerking bij de rijkswacht, in: Colson, F., Depre, R. e.a., Computer en privacy, Acco, Leuven, 1975, 97 (27-32).

21. Een inventaris van de onderscheidene inspectiediensten vindt men in Ponsaers, P., De Cuyper, R., Arbeidsinspectie: overheidszaak of privéaangelegenheid?, Kluwer-Gouda Quint, Antwerpen-Arnhem, 1980. Interessant is dat bij de gepubliceerde cijfers ook een overzicht van (wijzigingen in) de reglementering (en daarmee zicht op een gedeelte van het interpretatiekader) gegeven wordt. Anderzijds laten de cijfers niet altijd toe uit te maken welke in beginsel strafwaardige feiten ze betreffen.

2.2. Onderzoek naar de verholen misdadigheid in ons land

Uit het voorgaande blijkt dat we met betrekking tot de eerste niveaus van justitiële interventie over nagenoeg geen statistische informatie beschikken. Bij dit inzicht stimuleert het zoeken naar *alternatieve middelen* tot het verkrijgen van een beter inzicht in de ontwikkelingen naar omvang en aard van de werkelijk gepleegde inbreuken. De benaderingen die men daartoe gebruikt worden in regel met de globaliserende term 'dark-number'-onderzoek aangeduid. Op deze benaderingen willen we even ingaan.

De meest voorkomende vormen van dark number-onderzoek zijn wel de bevraging van (potentiële) daders en de bevraging van (potentiële) slachtoffers. Verder heeft men de rechtstreekse observatie, zijn er schattingen op grond van een aantal indicatoren en bestaan er criminaliteitskosten en -batenstudies.

Wat bestaat in ons land aan bevraging van (potentiële) delictenplegers? *Junger-Tas* interviewde jongeren omtrent mogelijk door hen gepleegd en als misdrijf te omschrijven gedrag.²² Van dezelfde auteur is er een studie omtrent druggebruik door middelbare scholieren.²³ Ook over druggebruik door jongeren is er een onderzoek van Vermeirsch²⁴ en verschijnen eerlang de bevindingen van *Casselman* e.a.²⁵ Dat de illegale verkrijging of het strafbaar gebruik van psychotrope stoffen de belangstelling van onderzoekers geniet blijkt ook uit de minder recente studie van *Van de Voorde* e.a.²⁶ en uit het verslag van het *Nationaal Onderzoeksproject eerstelijnsgezondheidszorg*.²⁷ Uit een en ander leren we dat de bevraging van (potentiële) daders in ons land uitsluitend ten aanzien van jongeren plaatsvond. Op één studie na betreft het een eerder marginaal verschijnsel: druggebruik.

De bevraging van (potentiële) slachtoffers is in ons land evenmin courant. Voorzover ons bekend, is het enig zulkdanig onderzoek een studie omtrent *slachtoffer-schap onder bejaarden*.²⁸ De resultaten van dit onderzoek zijn nog niet beschikbaar.

Ten aanzien van door volwassenen gepleegde inbreuken of met betrekking tot misdrijven zonder rechtstreeks individualiseerbaar slachtoffer zijn dader-, respectievelijk slachtofferbevraging geen erg geschikte onderzoeksvormen. Observatie wordt weinig toegepast. Blijft de mogelijkheid van het maken van schattingen. In dit opzicht dienen de publicaties van *Frank* vermeld.²⁹ Hij rapporteert over de

22. Junger-Tas, J., *Verborgene jeugddelinkwentie en gerechtelijke selectie*, Studiecencentrum voor jeugdmisdadigheid (Publ. 38), Brussel, 1976, 221. Zie verder ook Blomme, J., *Geregistreerde jeugdmisdadigheid en gerechtelijke selectie*, Tijdschrift voor sociale wetenschappen, 1979, 4, 340 e.v.

23. Junger-Tas, J., *Schooljeugd en drugs*, Studiecencentrum voor jeugdmisdadigheid (Publ. 29), Brussel, 1972, 98.

24. Vermeirsch, R., *Druggebruik in het sekundair onderwijs*, Wetenschappelijk Onderzoek Limburg, Diepenbeek, 1973, 143.

25. Casselman, J., e.a., *Gebruik en gebruikspatroon van maatschappelijk aanvaarde en niet-aanvaarde drugs*, publikatie vermoedelijk 1980.

26. Van de Voorde, H., De Wijs-Koppen, O., Van Kerckvoorde, J., *Studenten en psychofarmaka*, School voor Maatschappelijke Gezondheidszorg (monografie 3), Leuven, 1969, 133.

27. Vermeld in *Sociaal*, 1980, 1, 2, 14-19.

28. Uitgevoerd door onderzoekers verbonden aan de St. Camillusinstelling te Bierbeek.

29. Frank, M., *La sous-estimation et la fraude fiscales en Belgique: ampleur et remèdes*, Cahiers économiques de Bruxelles, 1972, 14, 53, 5-46, en Frank, M., *La fraude fiscale en Belgique*, Institut de Sociologie, Univ. Libre de Bruxelles, 1977, 62. Intussen werd door de christelijke arbeidersbeweging een 'zwartgeld'-dossier uitgebracht.

aard en de omvang van misbruiken in de fiscale sfeer. Een voordeel is dat hierdoor wél een misdrijfsoort zonder rechtstreeks individualiseerbare slachtoffers in de aandacht komt. Omdat Frank ook een beeld van de omvang van de daarbij aan de samenleving toegebrachte verliezen schetst, inspireren zijn studies tot een verruiming van het meestal erg nauwe interpretatiekader.³⁰

Leren we uit de dark number-studies nu *wel* iets over de ontwikkelingen inzake reëel gepleegde delinquentie?³¹

Er zijn een aantal elementen die een bevestigend antwoord meer aannemelijk maken. Eén ervan is het hoger geformuleerde theorema van Sellin: indien het waar is dat parketstatistieken in beginsel een betere criminaliteitsmaat vormen dan straftoemetingcijfers, en politiestatistieken een nog betere maat, dan is dit nog meer van toepassing op de resultaten van dark number-onderzoek. Het is immers duidelijk dat de politie slechts van een fractie der gepleegde inbreuken kennis krijgt. Daders, slachtoffers en getuigen zijn wat dit betreft veel beter geplaatst.

Er zijn evenwel ook elementen die tot enige terughoudendheid dwingen. Zo zullen dark number-studies ons *nooit een volkomen betrouwbare maat* voor de reëel gepleegde criminaliteit leveren, mee omwille van een aantal tekortkomingen die ook aan deze onderzoeksvorm verbonden blijven.³² Bovendien is in ons land zulk onderzoek zo goed als onbestaand. Zich toch uitspreken over *omvang* en *aard* van de criminaliteit in ons land kan daarom niet anders zijn dan bijdragen tot een mythe.

3. Voor een vernieuwde justitiële statistiek

Met betrekking tot de gebruiksmogelijkheden van officiële statistieken maakten Kitsuse en Cicourel een onderscheid tussen enerzijds 'the social conduct which produces a unit of behavior (the behaviour-producing processes)' en anderzijds 'the organizational activity which produces a unit in the rate of deviant behavior (the rate-producing processes)'.³³ Hun onderscheid is bruikbaar bij de beantwoording van de vraag naar het nut van de justitiële statistiek. Cijfers omtrent de geregistreerde criminaliteit geven geen goede aanwijzingen over aard en omvang van de gepleegde strafbare feiten. Ze leveren evenmin een betrouwbaar beeld van de processen die tot strafbaar gedrag leiden. Wél kunnen ze worden beschouwd als een – summier – activiteitenverslag van justitiële instanties. Het resultaat van de

30. Arian, A., Contribution du secteur privé à la neutralisation de la délinquance en Belgique, Mémoire criminologie, Brussel (ULB), 1978, 115 vermeldt dat de jaarlijks bij grootwarenhuisdiefstal geleden schade tussen de 2,5 en vijf miljard frank zou belopen. Bij 70% van deze diefstallen zou personeel van de benadeelde bedrijven betrokken zijn. Frank raamde de in 1977 ten gevolge van fiscale fraude en van fiscale onderschatting te lijden verliezen op 147 miljard frank.

31. Volledigheidshalve vermelden we nog twee publicaties van meer beschouwende aard; Rubbrecht, J., Peilingen in het gebied van de ongestrafte criminaliteit, Mededel. v. d. Koninkl. Vl. Acad. voor Wetensch., Letteren en Schone Kunsten van België (Letteren), 1964, 26, 1, 1-16 en Verholen misdadigheid, School voor Criminologie (Monografie 11), Leuven, 1969, 132.

32. Een uitstekend overzicht van methodologische problemen rond slachtofferbevraging vindt men in Pauwels, R., Victimization Surveys, Licentiaatsproefschrift criminologie, Leuven (KU Leuven), 1980, 63.

33. Kitsuse, J., Cicourel, A., Alternative Uses of Official Statistics, in: Guenther, A., Criminal Behavior and Social Systems, Rand McNally, Chicago, 1970, 561 (88-98).

'rate-producing processes' vindt er zijn neerslag. Ten dele kan de justitiële statistiek bijdragen tot een grondiger inzicht in werking en effecten van strafrechtelijk handelen. Het gebruik vanuit dit perspectief vergt evenwel een fundamentele heroriëntering, en impliceert de beschikbaarstelling van een beperkt aantal bijkomende gegevens. Beide punten willen we hieronder toelichten.

3.1. Naar een heroriëntering van de justitiële statistiek

De perscitataten in de aanhef van dit artikel illustreren de voortdurende verwisseling van productiecijfers van het justitieel systeem met cijfers over gepleegde strafbare handelingen. Deze verwarring heeft overigens zowel op aantal en aard van de gepleegde misdrijven betrekking, als op de kenmerken van daders van delicten.

De gerechtelijke statistieken, voorshands een van de weinige bronnen van kwantitatieve justitiële informatie, ontsnappen zelf slechts ten dele aan deze ambiguïteit. Ten dele, omdat in het volume over de 'statistiek van de bedrijvigheid van de hoven en rechtbanken' weinig aanleiding bestaat voor de hier bedoelde conceptuele verwarring. Eigenaardig is daarbij wel dat juist deze statistiek als de sociologisch minst interessante beschouwd wordt!³⁴

Minder gunstig ligt het voor wat de criminele statistiek betreft. In de 'Methodologie van de Belgische gerechtelijke statistiek' wordt deze van een 'aanzienlijk sociologisch en criminologisch belang' genoemd, omdat ze uitsluitend op 'waarnemingselementen die onafhankelijk zijn van de eigenlijke rechtsbedrijvigheid' zou stoelen.³⁵ Dit laatste is slechts ten dele juist, omdat de verdeling van de onderscheidene waarnemingselementen hoe dan ook door die rechtsbedrijvigheid geconditioneerd is. Ook op andere plaatsen vindt men dergelijke betwistbare uitspraken. Zo wordt, uitgaande van de weerhouden verdelingen volgens leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, gezinstoestand, sociale stand en beroep der veroordeelden aangenomen dat 'op (...) de criminele bevolking de voornaamste fysieke, morele of maatschappelijke aspecten (worden doorgelicht)'.³⁶ Afgezien van de vraag of met genoemde kenmerken inderdaad de belangrijkste aspecten doorgelicht worden, is het *uitgangspunt zélf fout*. De tellingen betreffen immers slechts een fractie van al diegenen die tijdens de betrokken periode een delict pleegden. Uit niets blijkt of, en zo ja: in welke mate, de kenmerken van *veroordeelde* delictplegers representatief zijn voor 'de' criminele bevolking, voorzover deze duidelijk van diegenen die zich nonconform gedragen te onderscheiden zou zijn.³⁷

De afwezigheid van zulk een interpretatiekader leidt gemakkelijk tot beweringen als zou een vergelijking van de veroordeeldengroep met de indeling van de gehele bevolking toelaten het 'peil van de misdadigheid in de verschillende bevolkingsgroepen vast te stellen'³⁸, en tot de gedachte dat men door een 'analyse van alle door de veroordeelden *gepleegde* (cursivering door schrijver) misdrijven de

34. Methodologie van de Belgische gerechtelijke statistiek, NIS, Brussel, 1979, 108 + bijl. (23).

35. Idem, 27.

36. Idem, 28.

37. Normkonform: altijd, overal? Het zou wel eens onmogelijk kunnen blijken om personen te vinden die niet op een of ander ogenblik in hun leven een misdrijf pleegden. Anderzijds gedragen diegenen die geregeld strafbare feiten begaan zich het grootste gedeelte van de tijd evengoed normkonform. Het gaat hem bijgevolg vooral om graduele verschillen.

38. Zie noot 34, 28.

criminele feiten in tijd en ruimte (kan) situeren'³⁹ of de 'criminele activiteit van deze delinquenten (kan) meten'.⁴⁰

Deze statistiek hield de laatste decennia geen tred met de ontwikkelingen inzake het denken over criminaliteit, delinquenten en maatschappelijke reactie op strafbaar gesteld gedrag. Ze getuigt van een 'vage sociaal-deterministische criminologische opvatting in het kader waarvan de misdadigheid wordt gezien als het produkt of de expressie van (...) sociaal-morfologische verschijnselen en samenlevingsverbanden'.⁴¹ Ze is doorweven van betwistbare opvattingen over wat als 'moreel verdorven' dient te worden gekenmerkt.⁴² Ze getuigt van een weinig gefundeerd optimisme inzake de mogelijkheden om een afdoende bijdrage te (kunnen) leveren tot 'het opsporen van de permanente of toevallige oorzaken van criminaliteit'.⁴³

De criminele statistiek steunt op valse uitgangspunten: ze kan daardoor moeilijk anders dan tot foutieve conclusies inspireren. Dit gebeurt dan ook in publikaties die op haar gebaseerd zijn. Een voorbeeld hiervan is het werk van *Bekaert en Guilmot*⁴⁴ dat, naast positieve eigenschappen, getuigt van een wetenschappelijke nonchalance, waarin samenhangen met causaliteit verward worden, en waarbij de selectief differentiërende invloeden van de onderscheidene bij het strafproces betrokken partijen veronzachtzaamd worden. Uitspraken als zouden vrouwen vier maal minder misdrijven plegen dan mannen, of als zouden mannen tussen 21 en 30 jaar vooral geweldsmisdrijven en een groot aantal diefstallen, plunderingen en stroperijen⁴⁵ plegen worden in zulke optiek inderdaad onontkoombaar.

Het is tijd dat de dubbelzinnigheid die in de justitiële statistiek aanwezig is er uit verdwijnt. Omwille van de voortdurende selectie en oriëntatie in de onderscheidene stadia van rechtspleging, omwille ook van de daaraan voorafgaande, nauwelijks gekende maar niettemin decisieve selecties door slachtoffers en getuigen, *laat deze statistiek geen uitspraken toe die het informatiebestand waarop ze betrekking heeft overstijgen*. Ze mag bijgevolg niet langer de illusie wekken dat ze zou kunnen bijdragen tot een betere kennis van de aard of van de omvang der reële criminaliteit. Even klaar moet 't zijn dat ze evenmin bruikbaar is voor een wetenschappelijk verantwoorde beschrijving van de kenmerken van diegenen die misdrijven pleegden. De statistiek van de veroordeelden geeft kenmerken van *veroordeelden*, niet van de 'criminele populatie'. Wat zij *tegelijkertijd* geeft is een gedeeltelijke beschrijving van het handelen van diegenen die binnen de rechtspleging decisieve posities innemen, al was het maar in termen van hun produktie van particuliere stigmata. Met deze eigenschap krijgt de statistiek terug het statuut dat haar vorige eeuw toebedeeld was en dat men zeer correct verwoord vindt in de titel van de Franse gerechtelijke statistieken. Ze is dan een 'compte général de l'administration de la justice criminelle'.

Betekent dit dat we alleen nog over routinematig opgestelde publicaties met een overwegend administratief karakter zullen beschikken, die hoogstens enkele par-

39. Idem.

40. Idem, 40.

41. Peters, T., Criminografie voor een interactionistische criminologie, in: Jensen, S., Ledent, R. e.a., Criminografie. (Ver)tekenen met cijfers? Acco, Leuven, 1974, 143 (86-95).

42. Idem als noot 34, 28-29.

43. Idem, 28.

44. Zie noot 10.

45. Idem, 354.

tiële mogelijkheden tot controle van de onderscheidene rechtslichamen bieden?⁴⁶ Dit *hoeft niet* zo te zijn. Zonder grote moeilijkheden kan aan de statistieken een nieuwe wetenschappelijke grondslag gegeven worden.

3.2. De voorziening in een beperkt aantal bijkomende gegevens

Door een beperkt aantal wijzigingen kan de justitiële statistiek van een bijna archaïsche bezigheid tot een eigentijds instrument voor onderzoek en – eventueel – beleidsvorming gemaakt worden. In ons land hebben verscheidene auteurs het kader aangegeven waarbinnen deze (re)valorisatie kan voltrokken worden.⁴⁷ Hieronder noemen we een aantal punten waarop de justitiële statistiek ons inziens gevoelig zou kunnen worden verbeterd. De opsomming is niet uitputtend, ze mag dat overigens niet zijn. Het is immers essentieel dat, vooraleer eventuele hervormingen doorgevoerd worden, bij de – potentiële – *gebruikers* van deze statistieken naar hun specifieke behoeften terzake gevraagd wordt, dit zowel op regionaal als op landelijk niveau.

Het is evident dat de kwaliteit van de cijfers wordt beïnvloed door de *motivatie van diegenen die belast zijn met de inzameling en de verwerking* der basisgegevens. Deze motivatie kan winnen bij een expliciete toelichting en verantwoording van de finaliteiten van hun kwantificerende bedrijvigheid. Voorts zijn deze ‘producenten’ goed geplaatst om een aantal concrete modaliteiten voor een meer optimale realisatie van de beoogde doeleinden naar waarde te schatten. Ondermeer hierom – ook om zich te beraden over de te hanteren referentiekaders – is een nauwere samenwerking tussen onderzoekers, strafrechtsplegers, statistici en beleidsformuleerders nodig. Het is met dit voorbehoud dat we thans een aantal suggesties formuleren.

1. De gerechtelijke statistiek dient omgewerkt tot een ware justitiële statistiek, waarin informatie over *alle* medespelers in de strafrechtspiegeling voorkomt. Dit impliceert dat daarin een politionele statistiek geïntegreerd wordt. Het houdt tevens in dat over het zo beslissende O.M.-optreden niet allen méér, maar ook meer gedifferentieerde informatie gepubliceerd wordt.⁴⁸ Het betekent verder dat ook over de activiteiten van andere justitiële diensten – zoals de probatiecommissie – meer gegevens beschikbaar gesteld worden. De informatie over de rechterlijke straftoemeting daarentegen kan rustig gereduceerd worden, voorzover men daarbij ook enkele verbeteringen aanbrengt.

2. Naast de informatie over – potentiële daders (verdachten, veroordeelden) kunnen gegevens over de inzichten en het gedrag van – potentiële – getuigen en slachtoffers zeer verhelderend zijn. Zij immers bepalen in het merendeel der geval-

46. Zie noot 34, 2. De mogelijkheid om de justitiële statistieken als een middel ter democratische controle van het overheidshandelen te gebruiken wordt vermeld door Houchon, G., *Introduction à l'étude des statistiques sur la protection de la jeunesse*, in: *Statistieken en jeugdbescherming*, SCJM, (Publ. 41), Brussel, 1977, 77 + bijlagen (5-19) door Verhellen, E., zelfde publikatie, 25-42, en door McClintock, F., lezing te Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, voorjaar 1979. We menen dat dit in de huidige stand van zaken eerder ‘wishfull thinking’ is dan wel de weergave van een reële gebruiksmogelijkheid. Houchon noemt overigens (p. 7) personeelsuitbreiding als enig gebruiksdoel.

47. Onder wie Peters (zie noot 41), Houchon (zie noot 46), Verhellen (idem).

48. Belangrijke gegevens, zoals deze omtrent het voorwerp en de gronden voor seponering worden thans wel ingewonnen maar niet gepubliceerd.

len of misdrijven al dan niet ter kennis van de justitiële diensten zullen komen. Deze betrokkenen zijn ook goed geplaatst om informatie over aard en omvang van de geleden schade te verstrekken. Een en ander kan gebeuren in de vorm van survey-studies (bijvoorbeeld bij een vaste steekproef)⁴⁹, naar het voorbeeld dat in het buitenland al enige tijd toepassing vindt. Attitude-onderzoeken zoals deze ook in ons land al plaatsvonden⁵⁰ kunnen geïntegreerd worden.

3. Aan welke soorten informatie bestaat, met betrekking tot de onderscheidene beslissingsmomenten in het strafproces, een behoefte? *Peters* gaf daarvan een overzicht.⁵¹ Eén van de door hem voorgestane innovaties is de publikatie van gegevens over het justitieel personeel, over hun werkmiddelen, werkwijze en arbeidsbelasting. Wij zouden daaraan willen toegevoegd zien: een overzicht van de wetten en reglementeringen met strafbepalingen die in het beschouwde jaar geïntroduceerd werden, of die veranderingen aan bestaande schikkingen aanbrachten. Dit uiteraard inclusief de eventuele wijzigingen van de bevoegdheden van de onderscheidene justitiële diensten. Met een en ander is een belangrijk hulpmiddel voor een meer correcte interpretatie van de gepubliceerde cijfers aanwezig.

4. De statistieken zouden aan kwaliteit winnen wanneer de cijfers over de werking van een dienst die zich niet op het eerste echelon van interventie bevindt, zouden aansluiten bij deze van diensten die aan haar werking vooraf gaan.⁵² Deze suggestie correspondeert met de wens dat de cijfergegevens het mogelijk moeten maken de dossiercarrière te volgen, iets wat men door het werken met jaargroepen zou kunnen realiseren, en/of door middel van het gebruik van gestandaardiseerde formulieren doorheen heel de procesgang.⁵³ Los daarvan verdient het aanbeveling om een 'cohort' samen te stellen en daarvan de carrière op strafrechtelijk gebied te volgen.

5. Naast de interne integratie van de gekwantificeerde informatie zouden de statistieken aan belang winnen wanneer daarin ook informatie over 'parallelsystemen' voorkwam⁵⁴ of – op zijn minst – wanneer daarnaar volledig en uitdrukkelijk verwezen werd.

6. Ook technische verbeteringen zijn nodig. Hun belang is subsidiair aan de verwezenlijking van voorgaande punten. Omdat men bovendien suggesties voor correcties van meer technische aard in een aantal bestaande publicaties vindt,⁵⁵ gaan we daarop hier niet in.

49. Michard, H., Quelques éléments d'interprétation de la statistique judiciaire relative à la délinquance des jeunes, *Annales de Vaucresson*, 1972, 10, 11-53. Het NIS heeft nu al – facultatieve – statistische studies, bijv. de gezinsbudgetenquête (Van Landeghem, P., De organisatie van de ambtelijke statistiek in België, *Statistisch Tijdschrift*, 1978, 64, 12, 1169-1180 + organigram).

50. Van Houtte, J., Callens, I., e.a., Aanvaarding van de rechtsnorm, De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, 1973, 142. Versele, C., Goffin, P., e.a., Justice pénale et opinion publique, Eds. de l'Univ. Libre de Bruxelles, 1973, 206. Walgrave, L., Van Kerckvoorde, J., Ernstevaluatie van jeugddelinquentie, *Tijdschrift voor Criminologie*, 1977, 19, 1, 18-37.

51. Zie noot 41, 89 e.v.

52. Walgrave, L., Voor een open statistiek van de jeugdbescherming, in: *Statistieken en jeugdbescherming*, zie noot 46, 49-57.

53. Verhellen, E. en Houchon, G., zie noot 46. Ook Kalogeropoulos, D., La statistique criminelle, in: *Actes du Colloque du CNRS sur le fonctionnement de la Justice Pénale*, Villeurbanne, Janvier 1977, CNRS, Paris, 1979, 562 (180-207).

54. Verhellen, E., zie noot 46, 41.

55. In de eerder genoemde publikaties van het Studiecentrum voor Jeugdmisdadigheid, in het boek 'Criminografie' en in Van Kerckvoorde, J., *Statistieken of statistikken?* Acco, Leuven, 1980, 182.

7. Zal de realisatie van hetgeen hier bepleit wordt geen inflatie van het aantal tabellen en van het te verrichten werk veroorzaken? We menen van niet. Immers: de uitdrukkelijke heroriëntering die aan de grondslag ligt van de bepleite veranderingen impliceert dat een aantal thans gepubliceerde gegevens nauwelijks nog relevant zijn. Men kan ze geheel weglaten, of hun verstrekbaarheid afhankelijk maken van specifieke vragen. Andere kan men meer summier publiceren, in de vorm van alternerende vijfjaarlijkse overzichten. Overigens verdient het in het algemeen overweging de gegevens zodanig te structureren en beschikbaar te stellen⁵⁶ dat gebruikers zelf specifieke informatie in de door hen gewenste vorm kunnen 'genereren'.

8. In penitenciaire en in politionele kringen is men – tamelijk – terughoudend in het vrijgeven statistisch materiaal.⁵⁷ Het is duidelijk dat onze vraag naar een toegankelijke en open statistiek niet met zulke terughoudendheid te verenigen valt. De vraag naar een open statistiek is onlosmakelijk van deze naar een grotere bestuurlijke openbaarheid: zij moet binnen deze discussie haar oplossing vinden.

9. Tenslotte hopen we dat de gerevaloriseerde justitiële statistiek ook een dynamische statistiek zou zijn, waarin geregeld de eigen bezigheden op hun doelstellingen en effecten zouden geëvalueerd worden en waarin belangrijke bijdragen in het criminografisch veld opgenomen of alleszins vermeld zijn. Een statistiek bovendien die een stimulerend forum zou bieden aan diegenen die, in welke hoedanigheid ook, belanghebbende bij deze kwantificerende bedrijvigheid zijn.⁵⁸

56. Bijvoorbeeld in de vorm van te ontlenen magneetbanden met codelijst.

57. Ook bijv. bij jeugdbeschermingsstatistieken, zie Van Bostraeten, H., *De jeugdmisdadigheid in België in 1969 en 1970*, SCJM (Publ. 36), Brussel, 1974, 130 (2).

58. Wellicht zijn de jaarlijkse uitgaven daartoe meer geschikt dan het Statistisch Tijdschrift, waarin gedurende de voorbije vijf jaar overigens maar één bijdrage omtrent het criminologisch of rechtssociologisch domein verscheen.